

ΣΑΒΒΑΤΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ.

ΤΕΥΧΟΣ Α'. Ἀριθ. 21.

Σάββατον 20/1 Ἰουνίου 1878.

Τιμὴ 3 χαρτόγροσα.

Κωνσταντινούπολις, 12/2 Μαΐου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ.

Ἐν τῷ *Νεολόγῳ* τῆς παρελθούσης εβδομάδος ἐδημοσιεύθη τὸ ἐπόμενον ἀπόσπασμα ἡμερολογίου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 3 μαρτίου 1875. Ἡ δημοσίευσίς αὐτοῦ καὶ σήμερον ἔτι εἶναι λίαν ἐπίκαιρος.

Τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ χηρεύσαντος θρόνου τῆς Χαλκηδόνος κατέστη ἀληθὲς σκάνδαλον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, καταδεικνύον καὶ αὐτὸ ἔτι ἄπαξ, ὅτι κληρικοὶ ὁμοῦ καὶ λαϊκοὶ ἔγκριται θεωροῦσι τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θρόνους στάδιον φιλοδοξίας καὶ ἀγώνισμα ματαιοφροσύνης. οἱ μὲν δι' ἑαυτοὺς πρὸς ἀλλήλους ἀνταγωνιζόμενοι, οἱ δὲ διὰ τοὺς ἑαυτῶν πελάτας κληρικούς. Ἐλεεινολογούντες καὶ τούτους καὶ ἐκείνους, καὶ ἅμα κυρίως θλιβόμενοι διὰ τὸν ἐμπαιγμὸν τοῦτον τῶν ἱερωτέρων πραγμάτων τῆς εὐσεβείας παρ' ὧν ἤκιστα ἔδει ἐνεργούμενον, ἐρχόμεθα ἵνα καθυποβάλωμεν διὰ βραχείων πρὸς τοὺς ποθοῦντας καὶ θέλοντας τρόπον περὶ ἄρσεως τῶν ἀφορμῶν τῆς φιλοδοξίας καὶ περὶ τοῦ τῆς φιλοδοξίας ταύτης περιορισμοῦ, ὡς οἶόντε εἰς τὴν ἀπλήν ἐπιθυμίαν τοῦ ἐπισκοπικοῦ καθόλου ἀξιώματος κατὰ τὸ ἀποστολικὸν ἐκείνο «Εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ» ἀφιεμένης τῆς ἐκτιμήσεως τῶν ὅσα ἐφεξῆς διακελεύεται ὁ θεὸς Ἀπόστολος περὶ προσόντων εἰς τὴν εὐσυνειδήτιαν τῶν ἐπιθυμούντων τοῦ καλοῦ τούτου ἔργου καὶ εἰς τὴν τῶν ἐκλογέων εὐσυνειδήτην πρόνοιαν περὶ ἐγκαταστάσεως τιμίων καὶ πράγματι εὐαγγελικῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ.

Οὐδεὶς ἀμφιβάλλει ὅτι, καλῶς ἔχόντων τῶν πραγμάτων, τὸ πρῶτον κινεῖν αἴτιον τῆς ἀπὸ ἐπαρχίας εἰς ἐπαρχίαν ἐπὶ τὸ πολιτικώτερον μεταθέσεως τῶν ἄλλως ἰσοθίως καθισταμένων ταῦς ἄπαξ κληρωθείσας ἐκκλησίας ἐπισκόπων ἐστὶν ἡ ὑπάρχουσα κατὰ τὸ λεγόμενον συνταγματικὸν τάξις καὶ βαθμολογία ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων μητρο-

πολιτικῶν ἐκκλησιαστικῶν θρόνων. Διὸ καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ ἡ μετάθεσις λέγεται προβιβασιμὸς κυρίως, καὶ δὴ καὶ εὐχονται πάντοτε τοῖς ἔχουσι κατώτερον βαθμὸν καὶ εἰς ἀνώτερα ἐπιλέγοντες οἱ ἄνθρωποι καὶ ἰδίως οἱ κληρικοί μας. Ἐνίοτε λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ ἀφνειότης τῆς ἐπαρχίας, ἀλλὰ συνήθως οἱ ἡμέτεροι ἅγιοι πατέρες εἰσὶν εὐαγγελικώτατοι, καὶ μισοῦσι τὸν πλοῦτον ὡς ἀποκλείοντα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τῆς ὁποίας ἐπιθυμοῦσι τὴν κληρονομίαν, ἐκπληροῦσι δὲ κατὰ γράμμα τὸ κοινὸν ἐκείνο ἀπόφθεγμα· «Πολλοὶ τὸν πλοῦτον ἐμίσησαν, τὴν δὲ δόξαν οὐδεὶς». Ὅθεν καὶ ὁ ἀοίδιμος Χαλκηδόνος Γεράσιμος, χειροτονηθεὶς τὸ πρῶτον Πελαγονείας μητροπολίτης, κατορθοῦ νὰ προαχθῇ ὁ θρόνος οὗτος εἰς πεντεκαιδέκατον τῇ τάξει τιμῆς ἕνεκα καὶ προκαθεδρίας. Εἵτα προβιβάζεται εἰς τὴν ὑπερκείμενην τῇ τῆς τάξεως τιμῇ Ἀδριανούπολιν καὶ ἅμα πολὺ τότε ἀφνειοτέραν τῆς Πελαγονείας. Χηρευσάσης ὁμοῦ τῆς Χαλκηδόνος τῷ 1853, τυχὼν εὐνοϊκῆς περιστάσεως, ἔλαβε τὴν Χαλκηδόνα, καίτοι ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ὑλικῆς ἀπολαυτῆς ἀσυγκρίτως ὑποδεεστέραν αὐτὴν τῆς Ἀδριανουπόλεως. Πρόδηλον δὲ ὅτι, ἂν Ἀδριανουπόλεως γενόμενος κατώρθου νὰ προβιβάσῃ τὸν τῆς μητροπόλεως ταύτης θρόνον εἰς τὴν νῦν θέσιν τῆς Χαλκηδόνος ἢ εἰς ἀνωτέραν, δὲν ἐθυσίαζε τὴν Ἀδριανούπολιν. Ὅμοίως ἤθελε πράξει καὶ πᾶς ἄλλος νῦν θηρευτὴς τῆς Χαλκηδόνος, ἢ ἄλλης γεροντικῆς λεγομένης ἐπαρχίας.

Ὁ αὐτὸς δὲ ἀνταγωνισμὸς καὶ τὸ αὐτὸ σκάνδαλον διαγεγενησεται αὐθις ὅσον οὐπω, ὅταν χηρεύσωσι καὶ οἱ θρόνοι τῶν μητροπόλεων Ἡρακλείας καὶ Νικομηδείας, καὶ ἐκάστοτε, ὁπόσκις ἂν χηρεύει γεροντικὴ ἐπαρχία καὶ ἄλλη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἔγκριτον ἔχουσα βαθμίδα ἐντῷ συνταγματικῷ. Τοῦ κανόνος τούτου ἐξαιρετέα πάντως ἡ πρωτόθρονος ἐπαρχία τῆς Καισαρείας διὰ τὸ λίαν ἀφωχισμένον καὶ ἀπόκεντρον, δι' ἣν αἰτίαν ὁ θρόνος καίτοι τιτλοφορεῖται ὑπὲρ τιμὸς τῶν ὑπερτίμων, δὲν κινεῖ ὅμως τοσοῦτο τὸ διάφορον καὶ τὴν φιλο-

τιμίαν τῶν ἰσχυρῶν. Ὅθεν καὶ δίδεται ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀμύλης εἰς τοὺς κουφοτέρους καὶ εἰς τοὺς ἀπηλπισμένους ἄλλως ἢ ὑπερορίας δεομένους. Τούτου ἕνεκα καὶ ὁ νῦν Καισαρείας ἀσμένως πάνυ θὰ παραχωρῇ τὰ πρωτέϊα, ὅπως ἀξιωθῇ ἐνδὲς τῶν ὑποδεστέρων γεροντικῶν θρόνων καὶ μάλιστα τῶν πλησιοχώρων.

Ἡ εἰς τοιαύτην τιμητικὴν τάξιν καὶ βαθμολογίαν τοῖς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου μᾶλλον ἐμπρέπουσαν ὑπαγωγή τῶν ἐκκλησιαστικῶν θρόνων τῶν τῷ Κωνσταντινουπόλεως ὑπαγομένων ἐστὶ πρᾶξις εἰς οὐδένα ῥητὸν κανόνα στηριζομένη. ἔργον δὲ μόνον τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, οἵτινες ἀνεκαίνιζον πόλεις καὶ ἀνηγόρευον τιμητικῶς κατὰ βασιλικὴν φιλοτιμίαν ἐπισκοπὰς εἰς μητροπόλεις προάγοντες χάριν ἐπισκόπων ἢ τῶν κατοίκων (βλ. Βλαστάρ. Σύνταγμα, στοιχ. Ε. κεφ. ΚΑ'), καὶ ὠρίζον τὴν στάσιν καὶ τὸν βαθμὸν τῆς τιμῆς, ὅτε μὲν τοῦτον προδιβάλλοντες τὸν θρόνον κατὰ χάριν τοῦ κατέχοντος προσώπου ἢ τοῦ ἀξιώματος τῆς πόλεως, ὅτε δὲ ἐκεῖνον. Τὸ δὲ δικαίωμα τοῦτο τῶν αὐτοκρατόρων ἰδιοποιήσαντο καὶ οἱ πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως ἰδίως ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως καὶ ἐξῆς, τιμῆσαντες κατὰ φιλοτιμίαν πατριαρχικὴν ἀναριθμήτους ἐπισκοπὰς εἰς μητροπόλεις παρὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα «Μὴ τέμνειν τὴν μίαν ἐκκλησίαν εἰς δύο» (τῆς Δ' οἴκουμ. συνόδ. καν. 16') καὶ προδιβάλλοντες οὐκέτι διὰ τῆς ὑπερκενδρώσεως θρόνου ὑπὲρ ἑτέρον θρόνον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, οὐ μόνον διὰ τῆς ὑπερκενδρώσεως ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις, ὡς δεικνύει ἡ τῶν διαφορῶν συνταγματικῶν ἀνωμαλία, ἀλλὰ καὶ διὰ μεταθέσεως τῶν προσώπων ἀπὸ θρόνου εἰς θρόνον ἄνευ τῆς ἐλαχίστης κανονικῆς ἢ οἰκονομικῆς ἀνάγκης καὶ ἐναντίον μάλιστα τῶν αὐστηρῶν κανονικῶν ἀπαγορεύσεων, συνήθως δὲ μόνον χάριν ἰδιοτελείας ἀφ' ἐνδὲς καὶ ἱκανοποιήσεως ἀφ' ἑτέρου τῆς ματαιοφρονος καὶ στυγητῆς φιλοδοξίας τῶν κενοσπαύδων, διοργανωθείτης τῆς ματαιοφροσύνης ταύτης εἰς σύστημα, οὕτως εἰπεῖν, νόμιμον ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς λεγομένης ποτὲ, τανῦν δὲ τῷ λόγῳ μόνον κατηγορημένης γεροντίας.

Ὁ προσδιορισμὸς τῆς προεδρικῆς ταύτης θέσεως καὶ τάξεως τῶν ἐπισκοπικῶν θρόνων ἐγένετο κατ' ἀρχὰς βεβαίως πρὸς ἄρσιν ἀτόπων συμβαινόντων μεταξὺ τῶν σαρκικώτερα φρονούντων ἐπισκόπων, ἐριζόντων πρὸς ἀλλήλους περὶ πρωτοκαθεδρίας καὶ πρωτείων, ὡσάκεις που συνήρχοντο πολλοὶ ὁμοῦ συνεδριάσκοντες, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἱεροῖς ναοῖς πολλάκις, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ πατριαρχικῆς πράξεως ὑπὸ σελ. 473 τοῦ Ε' τόμου τοῦ ὑπὸ Ράλλη καὶ Ποτλῆ ἐκδιδομένου Συντάγματος τῶν ἱερῶν κανόνων, εἰς τὸ τέλος τῆς Ι' ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΑ' ἑκατ.

ἀναγομένης ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν δι' ἧς πράξεως δηλοῦται ὅτι δι' ἔριδα ἐπισκόπων τινῶν δυτικῶν τοῦ κράτους ἐπαρχιῶν ἐν τῇ ναῦ τῆς ἀγίας Εἰρήνης γενομένην ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πατριάρχου ἐδόχτην, ἵνα ὁ πατριάρχης «μετὰ θεοφιλῶν μητροπολιτῶν συσχεψόμενοι κατὰ τὸ τοῦ ἐκαστοῦ θρόνου αἰδέσιμην πρόσφορον πᾶσι χώραν ἀποκληρώσωσιν». Ἀλλ' ἡ ἄλλοτε ἐπὶ καλῶς καὶ πρὸς ἄρσιν ἄλλων ἀτόπων καλῶς εἰσαχθεῖσα τάξις προεδρίας τῶν μητροπολιτικῶν θρόνων ἐγένετο κατόπιν αἰτίας καὶ πηγῇ ἑτέρου εἴδους ἀτόπων καὶ καταχρήσεων, τῶν τοσούτων παρανόμων μεταθέσεων δόξης ἕνεκα κενῆς καὶ πορισμοῦ, αἵτινες κατακλύζουσι τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τῶν τελευταίων χρόνων, καὶ κηλιδῶσι τὴν ἀληθινὴν δόξαν τοσούτων ἀρχιερέων. «Ἀτοπον γὰρ, λέγει ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα πρᾶξις, ἄτοπον τοὺς τοῦ βήματος πρωτείων ἀντιποιεῖσθαι, καὶ δόξης ἕνεκα, ἥτις ἐστὶν ἀδοξία, εἰπεῖν δὲ μᾶλλον, αἰσχύνη, τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης τίμιον τοῦ λοιποῦ καθυβρίζεσθαι, μόνης τῆς ἀθανάτου δόξης φροντίζειν ἀφειλόντων ἡμῶν, ἥ μαρμαρὸν οὐ προσίεται, ἀλλ' ἐπανθεῖ, καὶ τοὺς ἐραστάς δόξης ἀκηράτω κατακοσμεῖ καὶ ἀποσεμνύνει».

Ἰνα κατηγορηθῇ τελέως ἡ πηγὴ αὕτη πολλῶν κακῶν, ἢ τῶν ἐπισκόπων μεταθέσεις, ὡς ἔχει ἡμῖν νῦν τὰ πράγματα, πολλοὶ θεωροῦσιν ἀδύνατον· ἀλλ' ἵνα περιορισθῇ ἡ κατάχρησις αὕτη μόνον εἰς τὰς ἀπολύτους ἀνάγκας τῶν καιρικῶν περιστάσεων, οἷα ἡ τοῦ νῦν Διδυμοταίχου Μελετίου (καίτοι καὶ ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ἡ μετάθεσις ἐστὶ πρᾶγμα ἀντικανονικόν), οὐδὲν συντελεστικὸν μέτρον βλέπομεν ἄλλο, εἰμὴ τὴν κατάργησιν καὶ ἐκκοπὴν τῶν ἀφορμῶν, αἵτινες ὑποθάλλουσι τὴν κενόσπουδον ταύτην φιλοδοξίαν τῶν ματαιοφρόνων, ἧς ἡ κυριώτερα πηγὴ, ὡς προείρηται καὶ ὡς αὐτὰ τὰ πράγματα βοᾷ, ἐστὶν ἡ διὰ τοῦ συνταγματικοῦ ὠρισμένη προεδρικὴ βαθμολογία, καθ' ἣν νεανίας ἐπίσκοπος ἀρτιχειροτόνητος ἀπὸ διακόνου ἢ πρεσβυτέρου καὶ πολλάκις τύφου ἐμπλεις, προκαθῆται ἀγερῶχος ἑτέρων παλαιῶν ἡμερῶν πολιῶν καὶ σεβασμίων ἐπισκόπων, καὶ τὸ παραδοξότερον, ὅτι ὅσα ἀνωτέρω ὑπερίδρυται ὁ θρόνος αὐτοῦ, τοσούτοι μεῖζον ἀπονέμεται κύρος τῇ γνώμῃ καὶ ταῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ, οἱ δὲ κατώτερον ἔχοντες βαθμὸν κατὰ τὸ συνταγματικὸν τρέμοντες πολλάκις ἵστανται ἐνώπιον τῶν ἀνωτέρων καὶ βαρυτίμων ἐκείνων, καίτοι ὁ ἐσωτερικὸς αὐτῶν βαθμὸς, ὁ βαθμὸς τῆς ἱερωσύνης, εἰς καὶ αὐτὸς ἐστὶν ἐν πᾶσι τοῖς ἐπισκόποις ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου μέχρι τοῦ τιτουλαρίου ἐπισκόπου. Διὸ οὐδὲν ἄλλο νομιμώτερον καὶ τῇ φύσει τῇ πράγματι συμφωνότερον, ἢ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς

τὴν ἀρχαίαν αἰδέσιμον τάξιν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ δρισθῆ ὅπως τοῦ λοιποῦ οἱ πράγματι ὁμοταγεῖς καὶ ὁμότιμοι καὶ ἀδελφοὶ μητροπολίται ἐπίσκοποι προκαθονται ἀλλήλους προηγούμενοι τῇ τιμῇ κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς χειροτονίας· πρᾶγμα, τὸ ὅποτον τηρεῖται μὲν ἐπὶ τῶν τιτουλαρίων ἐπισκόπων, τηρεῖται δὲ καὶ ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἀξιωμασιν ἐπὶ τῶν ἐμοτίμων καὶ ὁμοδαθμίων, προηγούμενων ἀλλήλους κατὰ λόγον τῆς ἀρχαιότητος τοῦ βαθμοῦ, πρᾶγμα ἄλλως τε γινόμενον καὶ ἐν τοῖς ἐπισκόποις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος· διότι οἱ τὸν περὶ αὐτῆς συνοδικὸν τόμον συντάξαντες τῷ 1850 βλέποντες τὰ παρ' ἡμῶν ἄτοπα ἐθέσπισαν περὶ τῶν αὐτόθι ἐπισκόπων τὴν κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς χειροτονίας προεδρίαν.

Πεπείσμεθα λοιπὸν ὅτι, ἂν ὁ πατριάρχης ἐν τῇ αὐτοῦ συνέσει μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν ἱερᾶς Συνόδου προβῇ εἰς τὸ μέτρον τοῦτο καὶ διὰ τοὺς τοῦ ἰδίου θρόνου μητροπολίτας, αὐτῶν τῶν συνοδικῶν δεικνύντων ὡς ὁμοταγῶν τὸ πρῶτον παράδειγμα τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ τῆς ἀποστρεφῆς τῆς κενοδοξίας ταύτης, θὰ συντελέσωσι τὸ πᾶν, ὅπως ἀρθῇ ἐκ μέσου εἰς ῥύπος καταμαλύνων τὴν ἀγνότητα καὶ τὴν θεϊότητα τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιωματος, οὗ τὸ ὕψος καὶ ὁ σκοπὸς τοσοῦτο παραγνωρίζεται καὶ παραβλέπεται κατὰ πρῶτον ὑπ' αὐτῶν τῶν περιβεβλημένων αὐτοῦ, καὶ ἔπειτα ὑπὸ τῶν ἄλλων τῆς Ἐκκλησίας μελῶν.

ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΤΙΚΗ

ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ,

ΕΝ ΣΧΕΣΕΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗΝ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ.

(Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε ἀριθμ. 23).

Ὡς ὁ εὐγενέστατος καὶ ἰδιαίτατος κάρπὸς τοῦ χριστιανισμοῦ ἀνάγκη πρὸ παντὸς νὰ ὀνομασθῇ ἡ ἀγάπη, ἥτις τὸ μὲν ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν παρίστανε τοσοῦτο θαυμασίαν ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἐπικρατοῦντα τοῖς ἐθνικοῖς ἐγωῖσμόν, τὸ δὲ καὶ νῦν ἐστὶ ἐν ποικίλοις φαινομένοις ἀποκαλύπτει τὴν θεῖαν αὐτῆς δύναμιν. Ἐν οὐδεμιᾷ θρησκείᾳ ἐμφανίζεται ὁ Θεὸς ὡς ἡ ἀγία ἀγάπη ὅπως ἐν τῇ χριστιανικῇ, διὰ ταύτης δὲ τῆς πραστάσεως Θεοῦ ἀγαπῶντος τὸν κόσμον καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης ταύτης θυσιάζοντος τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐμελλε καὶ ἡ ἀγάπη νὰ καταστῇ ἡ ἀρχὴ ἡ ἐμψυχοῦσα τὴν ἀληθῆ χριστιανικὴν κοινωνίαν. Πρὸ τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ ἰδέα τῆς ἀγάπης ἐμφανίζεται ἐν τισι ποιηταῖς ὡς

προϊωνισμὸς χρυσοῦ τινὸς αἰῶνος καὶ διαλάμπει ἀσθενῶς πῶς ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς νόμοις ἐθνῶν τινῶν. Ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Ἰνδῶν λίαν μεγαλοπρεπῶς ἐπιτάσσεται ἡ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἀγάπη. Μὴ μόνον συγχώρει, λέγουσι ταῦτα, ἀλλὰ καὶ εὐεργετεῖ τὸν παρασκευάζοντά σοι κακὸν ὅπως τὸ σᾶνταλον καθιστᾷ εὐώδη τὸν πέλεκυν, τὸν τέμνοντα αὐτό. Καὶ ὁμοίως εἰς ποίαν μεγάλην ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ὀφειλομένην ἀγάπην δὲν διατελεῖ ἡ εἰς ὅλον τὸν βίον τῶν Ἰνδῶν διεισδύσασα διαίρεσις τῶν φυλῶν καὶ ἡ περιρρόνησις τῶν Παριῶν καὶ Παυλιῶν! Ἀλλὰ καὶ ὅποια εἶναι ἄρα γε ἡ ἀγάπη αὕτη τῶν Ἰνδῶν; Ἐνῶ οὗτοι διατηροῦσι παραδείγματος χάριν νοσοκομεῖα διὰ τὰς ἀσθενεῖς δαμάλαις, αἱ μητέρες ρίπτουσι τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς τὰ κύματα τοῦ Γάγγου καὶ αἱ γυναῖκες διὰ τῆς βίας ἐμβάλλονται εἰς τὰς πυρὰς τῶν συζύγων αὐτῶν. Ὅποια εἶναι ἡ ἀγάπη αὕτη, ὅταν εἰς τοὺς νόμους τοῦ Μενού εἶναι γεγραμμένον: «ἐὰν Σούδρας τις ὑβρίσῃ Βραχμάνον τινὰ, ἐμβάλλεται τότε εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ δεκάπηγος πεφυρακτωμένη βράβδος· ἐὰν δ' ἐκεῖνος θελήσῃ νὰ διδάξῃ αὐτὸν τότε ἐγγέεται εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ καὶ τὰ ὦτα ἔλαιον ζέον»;

Ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς τῆς ἀρχαιότητος ἦν ξένη ἡ ἀγάπη. Ἐν Ἑλλάδι καὶ τῷ λοιπῷ ἐθνισμῷ ἡ ἀγάπη ἀπέβη κυρίως αἰσθητικῇ, ὅπου δὲ πνευματικώτερον ἐνοεῖτο, δὲν εἶχεν ἠθικὴν ἀλλὰ μόνον καλλιλογικὴν σημασίαν, ἥν ἐνθουσιασμός ὑπὲρ τοῦ ὠραίου. Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη ἐφαίνετο τοῖς Ἕλλησι παράδοξόν τι ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ ἠθικῇ αὐτοῦ λέγει, ὅτι παράδοξόν ἐστὶ καὶ ἄτοπον ἐάν τις εἴπῃ ὅτι ἀγαπᾷ τὸν Λία. Ἀλλ' ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἄνευ διακρίσεως τῆς τάξεως καὶ τοῦ ἔθνους πρακτικὴ ἀγάπη κατέστη ἡ ἐμψυχος ἀρχὴ καὶ μήτηρ τῶν εὐγενεστάτων πράξεων. Ἡ ἰδέα τοῦ ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀδελφοὶ πρῶτον διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ διεδόθη. Τὸ μετὰ τοῦ αἰσθήματος τῆς θείας υἱοθεσίας συνδεόμενον αἶσθημα τῆς ἀδελφότητος ἦν ὅλως ξένον καὶ καινὸν εἰς τὴν τότε ἀνθρωπότητα, τὴν βεβαιωμένην εἰς τὸν ψυχρὸν ἐγωῖσμόν, οὕτως ὥστε οἱ ἐθνικοὶ ἐθαύμαζον τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην τῶν χριστιανῶν καὶ πολλάκις πλήρεις ἐκπλήξεως ἐκραύγαζον, ἴδε πόσον ἀγαπῶσιν ἀλλήλους οἱ χριστιανοί.

Ἡ χριστιανικὴ ἀδελφικὴ ἀγάπη δὲν ἐδείκνυτο μόνον εἰς τὰς κοινὰς ἀγάπας τῶν πρώτων χρόνων ὅπου ἐπελανθάνοντο πάσης διαφορᾶς τάξεως, ἀναπτύξεως καὶ καταστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐνερ-